

УДК 303.446.2-057.87

Г. В. Щілінська

СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто сутність терміну «міжкультурна комунікативна компетентність», виділені особливості комунікативної взаємодії студентів як соціальної групи. Окреслені основні фактори, що впливають на міжкультурну взаємодію у студентському середовищі. Проаналізовані способи формування міжкультурної комунікативної компетентності студентської молоді.

Ключові слова: діалог культур, комунікація, міжкультурна взаємодія, компетентність, комунікативна компетентність, студентство.

Постановка наукової проблеми та визначення актуальності дослідження. Сучасне суспільство характеризується численними глобалізаційними процесами, які відбуваються в усіх сферах суспільного життя: економічній, політичній, соціальній, духовній та культурній. Із розвитком світової економіки, глобальним поширенням транснаціональних корпорацій актуальним стало питання якісної підготовки фахівців міжнародного класу. Як наслідок, виникає нове явище – інтелектуальна міграція, яке характеризується відтоком студентів до зарубіжних країн для отримання вищої освіти із перспективою подальшого працевлаштування. Інтелектуальна міграція має місце як серед українських студентів, так і серед студентів – жителів зарубіжних країн, які здобувають освіту у вищих навчальних закладах України. У процесі навчання студенти з інших країн опиняються в іншому мовному та культурному середовищі, тому процес здобуття освіти за кордоном завжди супроводжується іншими процесами – міжкультурною та мовною взаємодією. З метою створення максимально комфортного середовища для отримання вищої освіти студенти мають володіти комунікативною компетентністю, способи формування якої є актуальним питанням для дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання комунікативної компетентності досліджується вітчизняними та зарубіжними науковцями. Питанню інтернаціоналізації української системи освіти та присвячені

наукові праці таких дослідників: Гриненко А., Журавський В., Згуровський М., Колесник А., Куценко В., Рашкевич Ю., Рижкова А., Степко М., Федосов А., Товканець Г., Чуйко Г., Чуйко Н. та ін. Теоретичні питання міжкультурної компетентності розглядаються у наукових працях Біблера В., Муратової О., Новицької А., Плужника І., Садохіна А., Смірнкової Н., Ткаченко Т., Термінасової С. та ін. Теорії комунікативної компетентності пропонують у своїх дослідженнях Хомський Н., Хаймс Д., Вятютнев М. Дослідженню міжкультурної комунікації в освіті присвячено роботи Козирєвої Н., Мошняги О., Соколової М. та ін.

В той же час, особливості міжкультурних комунікаційних процесів у студентському середовищі потребують більш детального дослідження, а реалізація міжкультурної комунікативної компетентності студентів досліджена недостатньо.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є дослідження способів формування міжкультурної комунікативної компетентності студентської молоді. Досягненню поставленої мети сприяє виконання наступних завдань: розглянути сутність міжкультурної комунікативної компетентності; виділити особливості комунікативної взаємодії студентів як соціальної групи; дослідити основні фактори, що впливають на міжкультурну взаємодію у студентському середовищі, сформулювати напрямки досягнення студентами вищих навчальних закладів міжкультурної комунікативної компетентності.

Теоретичні засади дослідження, методологія та характеристика емпіричної бази. Теоретичною базою дослідження виступили наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячені проблемі встановлення якісного міжкультурного діалогу, питанню міжкультурної комунікативної компетентності та основам її формування. Під час дослідження було також проведено аналітико-синтетичну переробку інформації, отриманої з періодичних видань, Інтернет-джерел, матеріалів всеукраїнських та міжнародних конференцій. Методологія дослідження ґрунтується на загальній теорії наукового пізнання. Методологічну основу проведення дослідження становлять загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція та дедукція, узагальнення, систематизація), а також емпіричні методи дослідження (статистичні, методи формалізації, прогнозування).

Викладення основних результатів дослідження. Поширення міжнародних корпорацій, інтернаціоналізація суспільства, міграція робочої сили та студентської молоді – все це сприяє розповсюдженню міжкультурної взаємодії між представниками різних країн, релігій, націй. Основною метою міжкультурної взаємодії в суспільстві є встановлення ефективної та якісної міжкультурної комунікації, яка сприятиме поглибленню світових інтеграційних процесів.

Поняття міжкультурної комунікації є об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців із середини ХХ ст. Сьогодні воно функціонує не просто як термін, а як самостійна наукова дисципліна, яку характеризують об'єкт, предмет, основні принципи і наукові постулати.

Результатом міжкультурної комунікації в суспільстві є встановлення і ведення комунікативного діалогу між представниками різних культур. Для успішного ведення комунікативного діалогу необхідно правильно розставити важелі між такими параметрами:

- вибір партнера;
- вибір теми діалогу;
- ступінь відвертості спілкування.

Ігнорування будь-якого з них може призвести до непорозуміння між учасниками діалогу, а в гіршому випадку – і до конфліктних ситуацій. Необхідно також враховувати, що така модель поведінки характерна тільки для вербальної взаємодії.

Як відомо, неефективне ведення міжкультурного діалогу може викликати таке явище як міжкультурний конфлікт. Основні причини виникнення й розвитку міжкультурних конфліктів визначити складно: основою такого типу конфліктів можуть бути як мовні непорозуміння з комунікативним партнером, так і особисті причини, які можуть лежати в полі інтелектуального, культурного психологічного розвитку комунікантів, їх особистих якостей, можуть бути підсвідомі або усвідомлені самими учасниками конфлікту. При цьому конфліктна ситуація, що виникає, відображає не лише деструктивну сторону діалогу або комунікації в цілому. Якщо розглядати її з точки зору теорії позитивного конфлікту, конфлікт у процесі спілкування є невід'ємною частиною взаємодії в соціумі, тому він відображає дисфункціональний характер такої взаємодії. Згідно з визначенням О. В. Широкової та О. В. Чібісової, міжкультурний конфлікт –

це конфлікт картин світу, інтерпретацій і установок, притаманних тим чи іншим групам, так як національна картина світу особливо інтимним чином пов'язана з духовним життям особистості [Широкова, 2012].

К. Делхес виділяє такі причини виникнення комунікаційних конфліктів:

- особисті якості комунікантів (норовливість і честолюбство, фрустровані індивідуальні потреби, низька здатність або готовність до адаптації, пригнічена злість);
- соціальні відносини або міжособистісні відносини (надмірно виражене суперництво, недостатнє визнання здібностей учасниками діалогу, недостатня підтримка або готовність до компромісів, суперечливі цілі та засоби для їх досягнення);
- організаційні відносини (перевантаження роботою, неточні інструкції щодо ведення діалогу, нечітку окреслені компетенції або відповідальність учасників діалогу, суперечливі цілі, постійна зміна правил і вказівок для учасників комунікації, глибокі зміни або переструктуризація звичних позицій і ролей) [Делхес, 1994, с. 124].

Таким чином, позитивний конфлікт у процесі ведення міжкультурного діалогу є корисним для розвитку комунікативних здібностей учасників діалогу. В той же час, якщо виникає загроза його виникнення або конфліктна ситуація вже має місце у процесі міжкультурної взаємодії учасників комунікації, необхідно оцінити ступінь втрат, які може спричинити конфлікт, перш ніж обирати шлях його розвитку.

Правильне ведення міжкультурного діалогу, сприяння поглибленню міжкультурних комунікаційних процесів у суспільстві, уникнення або згладжування конфліктних ситуацій – всі ці напрямки діяльності є характерними для особи, яка володіє міжкультурною комунікативною компетентністю.

Сам термін «комунікативна компетентність», від якого походить і інший – «міжкультурна комунікативна компетентність», сформувався в результаті розширення терміна «лінгвістична (мовна) компетентність», запровадженого лінгвістом Н. Хомським в науковій праці «Аспекти теорії синтаксису». За його твердженням, мовна компетентність охоплює «систему інтелектуальних здібностей, систему знань та переконань, що розвивається в ранньому дитинстві та завдяки взаємодії з багатьма іншими факторами обумовлює види поведінки» [Хомський, 1972, с. 2].

Формування міжкультурної комунікативної компетентності особливо актуальне у студентському середовищі. Сучасна українська система вищої освіти спрямована на відкритість і доступність її представникам інших країн. В останні роки фахівці Українського державного центру міжнародної освіти МОН України відзначають стрімке зростання чисельності іноземних студентів. Згідно з отриманими статистичними даними, в Україні навчаються понад 50 тисяч іноземців, причому найбільше – у ВНЗ Києва та Харкова. Крім Києва і Харкова, іноземні студенти їдуть вчитися в Одесу, Донецьк, Львів і Луганськ. Усього в Україні у 2012/13 навчальному році навчались більше 53000 іноземних громадян зі 137 країн, з них 45% – з країн Азії, 32% – з СНД, 16% – з Африки і 3% – з Європи (рис. 1).

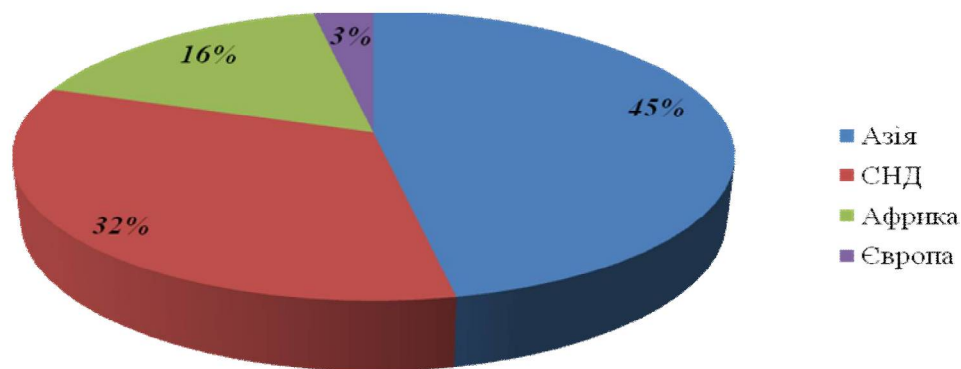

Рис. 1. Розподіл іноземних студентів, що навчаються в Україні, за країною походження

Як повідомляло Delo.UA, іноземні студенти, що навчаються у вищих навчальних закладах України, щорічно приносять в бюджет країни понад 120 млн. дол. Найпопулярнішими ВУЗами є Національний авіаційний університет (НАУ) та Національний медичний університет імені О. О. Богомольця.

Більшість українських вищих навчальних закладів пропонують іноземним абітурієнтам спеціальні підготовчі курси, які тривають один навчальний рік. Протягом курсів майбутні абітурієнти вивчають на вибір російську або українську мову, а також декілька профільних дисциплін. Вартість підготовчих курсів для іноземних студентів становить від 1,5 до 3

тис. дол. Після завершення підготовчих курсів іноземний студент може вступати в будь-який вищий навчальний заклад України.

Основними перевагами навчання в українських вищих навчальних закладах для іноземних студентів є:

- якісна академічна школа і рівень отриманих знань;
- спрощена, порівняно з європейською, система освіти;
- лояльні вимоги до абітурієнтів та студентів у процесі навчання;
- відносно низька вартість навчання, порівняно з навчальними закладами інших країн;
- можливість працевлаштування в Україні або міграції до більш розвинених країн після завершення навчання.

Навчальний процес іноземних студентів супроводжується їх постійною взаємодією із представниками іншої нації, культури або релігії. Тому як для українських, так і для іноземних студентів важливо пам'ятати про міжкультурну комунікативну компетентність і чітко слідувати її принципам.

Структура міжкультурної комунікативної компетентності, як зазначає Т. П. Дружченко охоплює такі компоненти: лінгвістична, соціолінгвістична, соціокультурна, соціальна, дискурсивна, стратегічна [Дружченко, 2012].

Така структура комунікативної компетентності є оптимальною, тому що вона включає в себе всі напрямки, за якими розглядається комунікативний процес взагалі та формування комунікативної компетентності студентів зокрема. Відповідно, науковцями виділено шість видів компетентностей, якими має володіти учасник міжкультурного діалогу.

Т. О. Аврамко наголошує, що іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною характеристикою професійної діяльності, яка охоплює такі підструктури:

- діяльнісну (знання, уміння, навички та способи здійснення професійної діяльності);
- комунікативну (знання, уміння, навички та способи здійснення професійного спілкування). Якщо компетентність характеризують знання, уміння, навички та способи організації спілкування, то компетенцію – здатність фахівця використовувати набуті знання, сформовані вміння тощо [Аврамко, 2012].

Тільки взаємодія зазначених компонентів сприятиме якісній міжкультурній взаємодії та здобуттю студентами навичок міжкультурної комунікативної компетентності.

Особлива природа міжкультурної комунікативної компетентності виявляється в міждисциплінарності, адже її не можна повністю ототожнювати з комунікативною компетентністю або міжкультурною компетентністю носія мови. Йдеться про «гібридний» вид компетентності, який дозволяє мовній особистості виходити за межі рідної культури та перетворюватись на «медіатора культур» (міжкультурну особистість), не втративши власної культурної ідентичності [Дружченко, 2012].

Здобуття вищої освіти іноземними студентами – один із шляхів підготовки до міжкультурної комунікації. За умови якісної організації навчального процесу у студентах закладаються практичні навички ведення успішного діалогу культур, а також вербального спілкування з представниками інших країн. Для цього у навчальних програмах повинні бути передбачені культурологічні аспекти, спрямовані на формування в студентів основ міжкультурної комунікативної компетентності як інтегративної здатності особистості під час навчання, у професійній діяльності та у повсякденному житті розуміти та приймати іншомовний світогляд, культуру, особисті навички і вміння, якості характеру.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Україна щорічно приймає іноземних студентів до вищих навчальних закладів Києва, Харкова та інших міст. Процес навчання для студентів супроводжується не лише отриманням теоретичних та практичних знань із дисциплін, передбачених навчальною програмою, а і постійним перебуванням у поліетнічному середовищі. Саме тому процес здобуття вищої освіти має супроводжуватися отриманням студентами базових знань про ефективне ведення міжкультурного діалогу, яке є основою для формування міжкультурної комунікативної компетентності. Поняття міжкультурної комунікативної компетентності включає в себе декілька підструктур, кожна з яких може бути розглянута як відповідна компетентність, якою має володіти студент. Володіння основами міжкультурної комунікативної компетентності дозволить не лише встановити контакт з іноземними студентами, визнати їхні культурні цінності та національні особливості, а й навчить їх проявляти толерантність

у питаннях розбіжностей у формах спілкування, стилях поведінки, способі життя, звичаях та традиціях, а також підвищить якість взаємодії представників різних етнічностей.

Д ж е р е л а:

Аврамко Т. О. Міжкультурна комунікативна компетенція // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія : Філологічна . – 2012. – Вип. 23.

Дружченко Т. П. Особливості формування міжкультурної комунікативної компетентності в навчальному процесі [Електронний ресурс] // Матеріали VII Науково-практичної конференції «Спецпроект: аналіз наукових досліджень». – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2012_06_14/pe2_druzhenko.htm, вільний. Назва з екрану.

Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: пер. с англ. – Москва : АСТ:АСТ МОСКВА, 2008.

Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. – Москва : 1972.

Широкова Е. В., Чибисова О. В. Конфликт как способ межкультурной коммуникации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rae.ru/forum2012/189/202>.

Delhees K. Soziale Kommunikation. Psychologische Grundlagen fur das Miteinander in der modernen Gesellschaft. – Opiaden : Westdeutscher Verlag, 1994.

G. Schilinska. Students' Intercultural Communicative Competence: Methods of Organisation.

The article gives the essence of the term «intercultural communicative competence». The basic features of the interactive communication between students as a social group are highlighted in it. The main factors that influence the intercultural interaction of students are analyzed. The methods of students' intercultural communicative competence reaching are given.

Keywords: *dialogue of cultures, communication, intercultural interaction, competence, communicative competence, students.*